

УДК 796-053.7:008.12

Кандидат педагогічних наук, доцент Михайлов В. В.

Національний університет «Львівська політехніка»

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту Михайлов В. В.

Навчально-спортивна база літніх видів спорту, Львів

Кандидат наук з фізичного виховання та спорту Коростильова Ю. С.

Навчально-спортивна база літніх видів спорту, Львів

ОЦІНЮВАННЯ МАСИ ТІЛА СТУДЕНТІВ НА ОСНОВІ ІНДЕКСУ МАСИ ТІЛА ЗА ВИМОГАМИ СОМАТИЧНОГО ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ

У статті запропонована методика оцінювання маси тіла у балах на основі змінного оптимального показника індексу маси тіла за вимогами соматичного здоров'я жінок і чоловіків.

Ключові слова: Індекс маси тіла, норма, бали.

Михайлов В., Михайлов В., Коростылева Ю. Оценка массы тела студентов на основе индекса массы тела по требованиям соматического здоровья человека. / Национальный университет «Львовская политехника», Украина, Львов / Учебно-спортивная база летних видов спорта, Украина, Львов.

В статье предложена методика оценивания массы тела в баллах на основе изменяемого показателя индекса массы тела по требованиям соматического здоровья для женщин и мужчин.

Ключові слова: Індекс маси тіла, норма, баллы.

Vitaliy Mykhaylov, Volodymyr Mykhaylov, Yuliya Korostylova. Students' Body Weight Evaluation Based on Body Mass Index Using Physical Health Requirements./ Lviv National Polytechnic University, Ukraine, Lviv / Educational-Sports Base of Summer Sports Events, Ukraine, Lviv.

The article proposes the technique of body weight evaluation based on using points of variable Body Mass Index and women and men's physical health requirements.

Key words: Body mass index, norm, points.

Постановка проблеми. Комплексний підхід, в якому оцінювання маси тіла має важливе значення, набув широкого розповсюдження у визначенні стану соматичного здоров'я студентів. Вимоги, як правило, розробляються відносно норм, отриманих на основі індексу маси тіла (ІМТ). Чим більше факторів включено для визначення норми, тим більше вона релевантна, репрезентативна й сучасна [9]. Придатність норми для оцінювання маси тіла людей залежить від того, наскільки повно враховані особливості досліджувальних: стать, конституція тіла, вік, антропометричний розвиток населення регіону. Навіть часткове ігнорування факторів, які впливають на норму, є однією з реальних причин розбіжностей результатів. До того ж необхідно додати, що відхилення маси тіла від норми у спеціальній літературі часто вимірюється у різних одиницях: індексах, відсотках, балах, що ускладнює проведення порівняльного аналізу.

Дослідження проведено за кафедральною тематикою «Проблеми фізичного виховання і спорту студентів ВНЗ», № держреєстрації 0110U004699.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У жінок і чоловіків ІМТ обчислюють за формулою Кетле-Гульда-Каупа: $IMT = \frac{\text{маса тіла}}{\text{зріст}^2}$ [4]. У цій формулі маса тіла подається у кілограмах, а зріст – у метрах. Оскільки формула існує достатньо давно, то у сучасному вигляді вона передбачає декілька поправок, що враховують стать, конституцію тіла, вік людини, регіон проживання [1-5].

Норми маси тіла людини можуть встановлюватись або за певним діапазоном, або за конкретним значенням ІМТ. У випадку обрання в якості критерію діапазону значень ІМТ визначають верхню і нижню межу норми. Для

жінок і чоловіків границі таких норм різні [1]. Якщо критерієм оцінювання маси тіла є значення ІМТ, то спеціалісти називають їх оптимальними показниками норми. Оптимальні показники норми можуть бути фіксованими або змінними. Фіксовані показники норми розрізняються за статтю людини. Для жінок рекомендується ІМТ – 20,6 од. [3] або 21,4 од. [2], а для чоловіків – 22,1 од. [3] або – 23,4 од. [2]. При наявності фіксованих оптимальних показників норми маси тіла з'являється можливість нараховувати бали для будь-якого ІМТ за допомогою рівняння регресії [2].

Норму маси тіла, що встановлена за фіксованим оптимальним показником ІМТ, спеціалісти рекомендують розширяти на основі відсотків відхилення. Вимоги до границь такого розширення неоднакові: $\pm 3\%$ [8], $\pm 5\%$ [11], $\pm 7\%$ [10], $\pm 10\%$ [7], $\pm 15\%$ [6].

У випадку, коли значення оптимального показника є змінним, для розрахунку ІМТ враховують стать, конституцію тіла, вік людини та середній показник зросту населення України [5]. Норма маси тіла у жінок і чоловіків також обчислюється за рівнянням регресії, але можливість нарахування балів, як того вимагає методика визначення рівня соматичного здоров'я людини, не передбачена.

Мета роботи – удосконалення методики оцінювання маси тіла на основі ІМТ за вимогами соматичного здоров'я людини.

Завдання дослідження.

Розробити методику оцінювання маси тіла у жінок і чоловіків для змінного оптимального показника норми.

Методи дослідження. Теоретичний аналіз та узагальнення даних літератури, антропометрія, методи математичної статистики.

Результати дослідження та їх обговорення. За оптимальний показник норми маси тіла студентів обраний змінний ІМТ, що враховує зріст, вік, конституцію тіла людини та середній зріст населення України. Оптимальні показники норми маси тіла для жінок (ОМТЖ) і чоловіків (ОМТЧ) обчислені за формулами [5] :

$$ОМТЖ = (4,7619 * OЗ - 76,1905) * (0,07463 * вік + 19,8327) * L^2/100 + (0,07463 * вік + 19,8327) * L^2$$

; (1)

$$ОМТЧ = (4,7619 * OЗ - 90,4762) * (0,08135 * вік + 21,6916) * L^2/100 + (0,08135 * вік + 21,6916) * L^2$$

, (2)

де *OЗ* – обвід зап'ястка, виміряний з точністю до 0,1 см;

вік – у повних роках; *L* – зріст у метрах.

Визначення балів для змінного оптимального показника ІМТ проведено за вимогами для фіксованого оптимального показника ІМТ на основі рівнянь регресії, які запропоновані І. П. Заневським [2]. Формули рівнянь регресії та оцінка ІМТ представлені на рисунку 1.

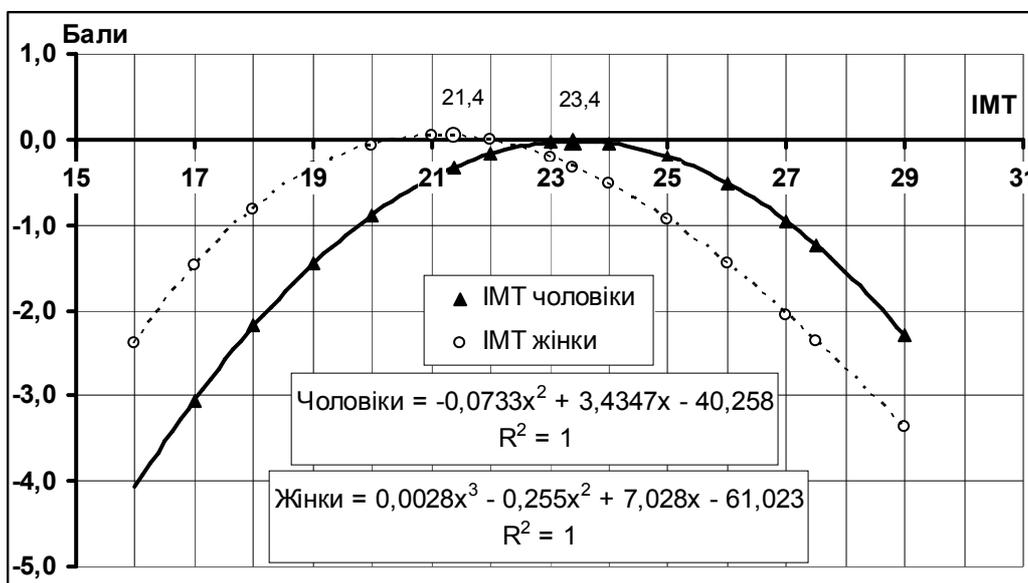

Рис. 1. Оцінювання ІМТ у жінок і чоловіків [2]

Розрахунки за рівняннями показують, що найбільша оцінка – нуль балів – виставляється за масу тіла, яка у жінок наближена до ІМТ – 21,4 од., а у чоловіків – до 23,4 од. За більші або менші ІМТ формули дають від’ємні бали.

Кількість балів для змінного оптимального ІМТ для жінок і чоловіків визначена на даних, що представлені у таблиці 1.

Таблиця 1

Відхилення змінних оптимальних ІМТ відносно фіксованих значень для жінок (21,4 од.) і чоловіків (23,4 од.)

ІМТ, од.	Жінки			Чоловіки		
	оцінка за ІМТ, бали	відхилення ІМТ від 21,4 од, %	оцінка за %, бали	оцінка за ІМТ, бали	відхилення ІМТ від 23,4 од, %	оцінка за % бали

17	-1,49	-20,56	-1,47	-3,05	-27,35	-3,04
19	-0,34	-11,21	-0,33	-1,46	-18,80	-1,46
21	0,04	-1,87	0,04	-0,45	-10,26	-0,45
21,4	0,0374	0,00	0,0374	-0,32	-8,55	-0,32
22	-0,01	2,80	-0,01	-0,17	-5,98	-0,17
23	-0,21	7,48	-0,20	-0,04	-1,71	-0,04
23,4	-0,32	9,35	-0,32	-0,0222	0,00	-0,0222
24	-0,52	12,15	-0,52	-0,05	2,56	-0,05
25	-0,95	16,82	-0,94	-0,20	6,84	-0,20
27	-2,05	26,17	-2,02	-0,96	15,38	-0,95
29	-3,38	35,51	-3,32	-2,30	23,93	-2,29
30	-4,08	40,19	-4,01	-3,19	28,21	-3,18

Обчислення проведено у наступній послідовності:

1. Для широкого діапазону можливих ІМТ (1 стовпчик) нарахували бали (2 стовпчик – жінки, 5 – чоловіки) за рівняннями, що представлені на рис 1:

$$\text{бали}_{\text{жін.}} = 0,0028 * x^3 - 0,255 * x^2 + 7,028 * x - 61,023 ; \quad (3)$$

$$\text{бали}_{\text{чол.}} = -0,0733 * x^2 + 3,4347 * x - 40,258 , \quad (4)$$

де x – ІМТ жінок (чоловіків) у межах від 17 до 30 од.

2. Визначили процент відхилення можливих ІМТ (3 і 6 стовпчики) від оптимального значення для жінок – 21,4 од. і чоловіків – 23,4 од. за формулами:

$$\%_{\text{жін.}} = \text{ІМТ} * 100 / 21,4 - 100 ;$$

$$\%_{\text{чол.}} = \text{ІМТ} * 100 / 23,4 - 100 .$$

3. Встановили залежність (стовпчики 4 і 7) між кількістю балів (стовпчик 2 – жінки, 5 – чоловіки) і процентом відхилення ІМТ від оптимального значення (стовпчики 3 – жінки і 6 – чоловіки). Залежність визначається формулою:

$$\text{бали}_{\text{жін.}} = 0,0000274 * x^3 - 0,0034 * x^2 - 0,0084 * x + 0,0374 ; \quad (5)$$

$$\text{бали}_{\text{чол.}} = -0,00401 * x^2 + 0,001 * x - 0,0222 , \quad (6)$$

де x – процент відхилення ІМТ від оптимального значення 21,4 од. у жінок і 23,4 од. – у чоловіків.

4. Провели порівняння кількості балів у двох способах оцінювання маси тіла для жінок і чоловіків: за відхиленням ІМТ в одиницях вимірювання і за відхиленням у відсотках від оптимального фіксованого показника норми (рис. 2).

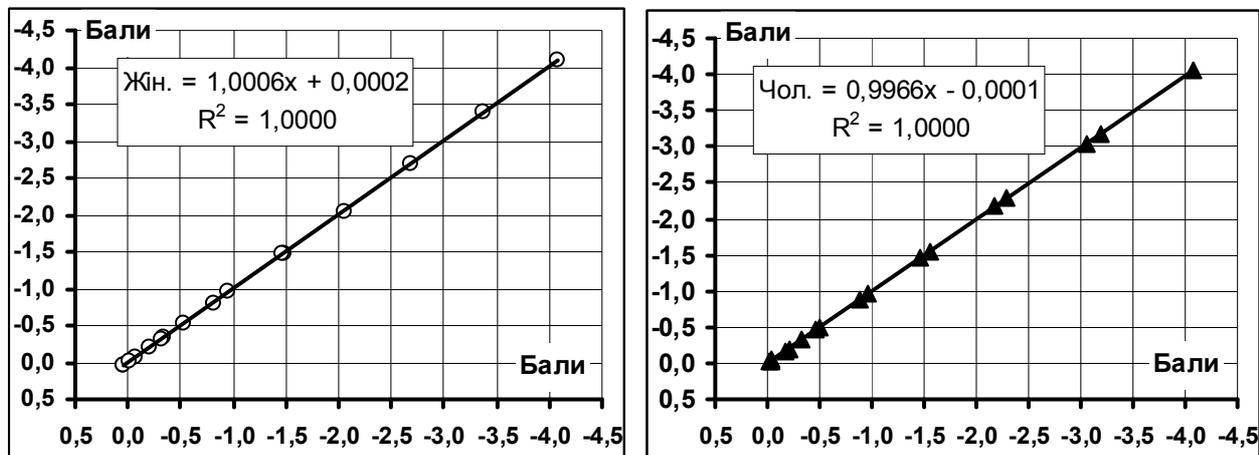

Рис. 2. Узгодженість балів у двох способах оцінювання маси тіла у жінок і чоловіків

Порівняння балів, отриманих двома способами оцінювання маси тіла, показало дуже високий коефіцієнт кореляції – $r = 1,0000$ і незначну стандартну похибку – 0,0002 бала у жінок і 0,0001 бала у чоловіків, що фактично визначається обраною точністю обчислення.

Отже, нарахування балів з однаковою точністю можна проводити як за відхиленням реального ІМТ (формули 3 і 4), так і за відхиленням ІМТ у відсотках (формули 5 і 6) від оптимальної фіксованої норми ІМТ.

Оцінювання маси тіла за відсотком відхилення дозволяє достатньо просто замінити фіксований на змінний оптимальний показник ІМТ. Для цього встановлюємо відсотки між реальним ІМТ ($ІМТ_{реальн.}$) і оптимальним ІМТ ($ІМТ_{оптим.}$) за формулою:

$$\% = ІМТ_{реальн.} / ІМТ_{оптим.} \cdot 100 \quad (7)$$

Зрозуміло, що такий же результат маємо, якщо замість ІМТ використати масу тіла:

$$\% = РМТ / ОМТ \cdot 100 \quad (8)$$

де PMT – реальна маса тіла, OMT – оптимальний показник норми маси тіла.

Для визначення кількості балів, нарахованих на основі змінного оптимального показника норми (у ІМТ або у кілограмах), необхідно для жінок у рівняння (5) і для чоловіків у рівняння (6) замість x підставити відсотки, що отримані за формулами (7) або (8). Якщо відсоток відхилення встановлений за формулою (8), то для жінок бали нараховуються за формулою (9). У чоловіків кількість балів обчислювалась за рівнянням (6), у якому замість x використана формула (8):

$$\begin{aligned} \text{бали}_{\text{жін.}} = & (0,0000274 * (PMTЖ * 100 / OMTЖ - 100)^3 - 0,0034 * (PMTЖ * 100 / OMTЖ - 100)^2 - \\ & - 0,0084 * (PMTЖ * 100 / OMTЖ - 100) + 0,0374 \end{aligned} \quad (9)$$

$$\begin{aligned} \text{бали}_{\text{чол.}} = & -0,00401 * (PMTЧ * 100 / OMTЧ - 100)^2 + 0,001 * (PMTЧ * 100 / OMTЧ - 100) - 0,0222 \\ & , \end{aligned} \quad (10)$$

де $PMTЧ$ – реальна маса тіла чоловіків, кг;

$OMTЧ$ – оптимальний показник норми маси тіла чоловіків, кг.

Якщо в інтересах дослідження за норму маси тіла людини обрати не тільки бали, що нараховані за рівняннями регресії (9) і (10), а певний діапазон відхилення від змінного оптимального показника, то з'являється можливість визначити верхню і нижню межу норми. Якщо, наприклад, границями буде відхилення $\pm 5\%$, то маса тіла (або ІМТ) у цих межах вважається такою, що відповідає нормі. Для прикладу розглянемо показники маси тіла 57 студентів віком 17-21 років основного навчального відділення, які навчаються на 1-3 курсі технічних спеціальностей Національного університету «Львівська політехніка». У студентів визначались маса тіла, зріст, обвід зап'ястка та вік. За цими даними отримано: індивідуальний ІМТ, оптимальний показник маси тіла ($OMTЧ$), відхилення у відсотках від $OMTЧ$, відповідність нормі – $OMTЧ \pm 5\%$, оцінка маси тіла у балах. Мінімальні, максимальні, середні значення та середні квадратичні відхилення даних обстеження представлені у таблиці 2.

Таблиця 2

**Результати обстеження студентів Національного університету
«Львівська політехніка» ($n=57$)**

Стат.	Маса тіла, кг	Зріст, м	Обвід зап'ястка, см	Вік, років	ІМТ, од.	ОМТЧ, кг	Оцінка, бали	Відхилення, від норми, %
<i>Min</i>	52,0	1,67	14,2	17	17,9	52,9	0,0	-16,6
<i>Max</i>	107,8	1,97	18,7	21	22,9	83,4	-5,9	38,4
<i>X</i>	70,15	1,79	16,19	18,4	20,09	64,73	-0,82	8,32
<i>σ</i>	11,43	0,06	1,00	1,1	1,11	7,11	1,03	11,55

Аналіз середніх значень дозволяє охарактеризувати групу в цілому. Зафіксована маса тіла студентів – 70,15 кг вища на 5,42 кг від оптимального показника норми – 64,73 кг, відхилення від норми складає 8,32%. Середній ІМТ – 20,09 од., оцінка маси тіла обстежених дорівнює - 0,82 бали.

Нормі (ОМТЧ $\pm$ 5% кг) відповідає маса тіла 15 студентів. У цих студентів ІМТ перебуває у межах 18,4÷21,3 од. Масу тіла менше за норму мають 8 чоловік, а більше – 34 особи. Отже, у більшості студентів зафіксована зайва маса тіла.

Напрямок подальших досліджень. Розроблення методики комплексного оцінювання морфофункціональної підготовленості студентів за 5-бальною шкалою на основі змінних оптимальних показників норми маси тіла та частоти серцевих скорочень.

Висновки:

1. Оцінювання маси тіла людини на основі змінного оптимального показника норми може проводитись за допомогою використання відсотка його відхилення від фіксованого оптимального ІМТ: 21,4 од. для жінок і 23,4 од. для чоловіків.

2. Кількість балів нарахованих за масу тіла за вимогами до соматичного здоров'я жінок і чоловіків, визначається за допомогою змінного оптимального ІМТ, або змінної оптимальної норми у кілограмах.

3. Оцінювання маси тіла студентів на основі 5% відхилення від змінного оптимального показника норми виявило, що із 57 обстежених у 15 осіб маса тіла перебуває у її межах, 8 чоловік – мають менше, а 34 – більше норми.

Література:

1. Апанасенко Г. Л. Соматическое здоровье и максимальная аэробная способность индивида / Г. Л. Апанасенко, Р. Г. Науменко // Теория и практика физкультуры. – 1988. – № 4. – С. 29-31.

2. Заневський І. П. Точність шкал оцінювання рівня фізичного здоров'я Частина 1. Інтер- та екстраполяція шкали оцінювання / І. П. Заневський // Фізична активність, здоров'я і спорт. – 2011. – №2 (4). – С. 8-19.

3. Кромер В. В. О формулах расчета идеального веса, индексах массы тела и сопутствующие вопросы / В. В. Кромер // Проблемы и перспективы современной науки: матер. IV Международной телеконференции: «Фундаментальные науки и практика» – Томск, 2011. – Т. 3. – №1. – 19 с.

4. Мартиросов Э. Г. Технологии и методы определения состава тела человека / Э. Г. Мартиросов, Д. В. Николаев, С. Г. Руднев – М. : Наука, 2006. – 248 с.

5. Михайлов В. Оптимальні показники норми маси тіла у жінок і чоловіків / Віт. Михайлов, Вол. Михайлов, Ю. Коростильова // Сучасний соціокультурний простір 2013 : зб. наук. праць X Міжнародної наук.-практ. Інтернет конф. – К., 2013. – ч. 2 – С. 65–73.

6. Методики определения идеального веса [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ideal-weight.ru/ideal_weight_girls.html.

7. Особенности физического развития [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://cde.osu.ru/demoversion/course_94/glava_1_1.html.

8. Павлова Ю. Рівень соматичного здоров'я сучасної молоді (на прикладі студентів Ужгородського національного університету) / Ю. Павлова, Є. Приступа, В. Тулайдан // Молода спортивна наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання і спорту. – Львів, 2011. – Вип. 15. – Т. 4. – С. 91-99.

9. Спортивная метрология: Учебник для институтов физ. культуры / ред. В. М. Зациорский – М.: Физкультура и спорт, 1982. – С. 94-95.

10. Старичкова Е. Н. Представления о красоте и пропорциях тела человека. Методики корригирующей гимнастики и ее возможности в

исправлении дефектов фигуры: лекция. / Е. Н. Старичкова – Гродно: ГГАУ – 2006 – 37 с.

11. Формула Брока [Электронный ресурс] – Режим доступа <http://masfem.ru/byt-krasivoj-zdorovoj/recepty-pravilnogo-pitanija/formula-broka.html>.

References:

1. Apanasenko H. L. Somatycheskoe zdorov'e y maksimal'naya aerobnaya sposobnost' indyvyda / H. L. Apanasenko, R. H. Naumenko // Teoryya y praktyka fyzkul'tury. – 1988. – N 4. – P. 29-31.

2. Zanevs'kyy I. P. Tochnist' shkal otsinyuvannya rivnyia fizychnoho zdorov"ya Part 1. Inter- ta ekstrapolyatsiya shkaly otsinyuvannya / I. P. Zanevs'kyy // Fizychna aktyvnist', zdorov"ya i sport. – 2011. – N 2 (4). – P. 8-19.

3. Kromer V. V. O formulakh rascheta ydeal'noho vesa, yndeksakh massy tela e soputstvuyushchye voprosy / V. V. Kromer // Problemy y perspektyvy sovremennoy nauky: mater. IV Mezhdunarodnoy telekonferentsyy: «Fundamental'nye nauke y praktyka» – Tomsk, 2011. – T. 3. – N 1. – 19 p.

4. Martyrosov Y. H. Tekhnolohyy y metode opredelenyya sostava tela cheloveka / Y. H. Martyrosov, D. V. Nykolaev, S. H. Rudnev – M. : Nauka, 2006. – 248 p.

5. Mykhaylov V. Optymal'ni pokaznyky normy masy tila u zhinok i cholovikiv / Vit. Mykhaylov, Vol. Mykhaylov, Yu. Korostyl'ova // Suchasnyy sotsiokul'turnyy prostir 2013 : zb. nauk. prats' X Mizhнародnoyi nauk.-prakt. Internet konf. – K., 2013. – p. 2 – P. 65–73.

6. Metodyky opredelenyya ydeal'noho vesa [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://www.ideal-weight.ru/ideal_weight_girls.html.

7. Osobennosty fizycheskoho razvytyya [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupa: http://cde.osu.ru/demoversion/course_94/glava_1_1.html.

8. Pavlova Yu. Riven' somatychnoho zdorov"ya suchasnoyi molodi (na prykladi studentiv Uzhhorods'koho natsional'noho universytetu) / Yu. Pavlova, Ye. Prystupa,

V. Tulaydan // Moloda sportyvna nauka Ukrayiny: zb. nauk. pr. z haluzi fiz. vykhovannya i sportu. – L'viv, 2011. – Vyp. 15. – T. 4. – P. 91-99.

9. Sportyvna metrolohiya: Uchebnyk dlya instytutov fiz. kul'tury / red. V. M. Zatsyorskyy – M.: Fyzkul'tura y sport, 1982. – P. 94-95.

10. Starychkova E. N. Predstavlenyya o krasote i proporsyyakh tela cheloveka. Metodyky korryhruyushchey hymnastyky y ee vozmozhnomy v yspravlenyy defektov fyhury: lektsyya. / E. N. Starychkova – Hrodno: HHAU – 2006 – 37 p.

11. Formula Broka [Elektronnyy resurs] – Rezhym dostupa <http://masfem.ru/byt-krasivoj-zdorovoj/recepty-pravilnogo-pitanija/formula-broka.html>.